برنچی جزء

خان باسقاق

عمومی حکایت،

غ. م. چغتای

КАЗАНЬ.
ЭЛЕКТРОТИПОГР. „МААРИФЪ"
1914 г.

خان باسقاق.

(صوڭغی کوننڭ حکایتی)

اوشبو یازارغه باشلادغم حکایه‌نی اوقوچی بر خیالی نرسه دیبکنه اویلاماسن. هم کوبدنگی، چیت بر ییرده بولغان کشینڭ حکایه‌سی دیبده اویلاماسون، بو-دنیانی تیبدره‌تورغان، (حاضرده) اوز آرابزده بولغان بر پهلوانڭ حکایه‌سیدر.

بو- یازو و باضرله‌نمش اوچ حکایه‌نڭ برسیدر، که‌اول حکایه‌لرنا قالغان ایکیسی: «داملاجمشید» «قاضی قاتقایو» حقلارنده‌در.

خان باسقاق

١٩١٣-١٤ نچی یللرده

بو اوتکان ١٩١٣-١٤ یللرنی آلغان قشنڭ عادتدن طش جلیلغی بزنڭ خان باسقاقغه بر آز اوڭایسزلق کیتوردی: اول اوزینڭ آلتی یوز صوملق جانوط طولوبن کیه‌رگه کون کیتوره آلمی؛ هم، ٣٥ صومدن صاتا آلورم، دیب حاضرله‌گان بش یوز قوب اولونن ٣١ صومدنغنه صاتارغه مجبوریت کوره ایدی. دیگابزنڭ آقتق اوننده (١٩١٣ یل) چاق بر صالقنراق کون الغاچده خان باسقاق تیز اوك بو یوردیکه: «تیمر کوك ورطافنی کچکنه صانکاغه جیکسونلر مارطین هم بیلن کومشکه‌مه‌ری بله‌ن بوووب، قوچرلارچه کیونسون».

خان باسقاق ٥٨ یه‌شنده کچکنه، چاندرراق بر تاتار، صاقالینه چال کرگان؛ میوغشه‌ب توگل، اوسته‌وینه اول میوق کچکنه قایچی بل‌ه‌نده بره‌ك قرقلغان؛ آنڭ

بیتی، قانی قاچقان اوپکەتو سلیرەك. تەوقاراغانئە، آنڭ
کوزلری صوقر صمان، شونڭ اوچون آڭا «چواش
هم چواش استاراستاسی» دیو چیلردەبار؛ مگر اول صوقور
توگل: اول بر حیلەلی اویغە بارسە، کوزلرن زور ایتوب
آچاو ئەیلەندرگەلی؛ اول چاغندە آنڭ کوزلری دامسکی
ساعت قدر بولوب کورنە، لکن اول کوزدە ئەللە
نیندی برکر، برقزللق بار: اول کوز قزارغان ساعت
قابغی توسلیرەك. خان باسقاقنی کوروبلەنگنە کمدە
آنڭ آیرم بر کشی ایکانن آڭلی آلمی؛ آڭاردە
کیسەکدن ایس کیتەن تورغان - کشینڭ اعتبارن
اوزینە آلاتورغان بر نرسەدە کورنوب طورمی؛ لکن
اول بر کشی، کە: آنی آڭلارغە، آنڭ قیافتی بلەن احوالن
چاغشدرغە بیك یارلق.

اول کچکنە، آت باشیدە کچکنە، اول آقساقدە،
آنڭ بر آیاغی چاتە قسقەراق. خان باسقاق کچکنە،
آرق، آقساق بولسەدە- چاماسز کوچلی، چاماسز چدام؛
اول آشاغاندە بیلانق آشی، ایسرتکچ اچکان چاغندە
هر کم یغلسەدە ال یغلمی، حتی آواتینەدە یورمی، اول

یورگانده «ایه‌رم» دیمه ایندی: اول آقساق چه‌وکه کبك اوچاغنه..،

خان باسقاق هیچ بر مکتبده اوقومغان، آنڭ قاشنده یازو بله مهمل صزقلار آراسنده آیرمه برده یوق. اول روسچه بیك ناچار سویلی، آنڭ تاتارچه‌سیده ناچار، اما ذهن دیسه‌ڭ: اول ئه‌لله نیچه کشینڭ اشن اوز اوستینه آلا. مثلا، بره‌ر اوچریز دینیه‌دن اش بلشو، بره‌ر توره‌دن اوتنچ اوتنو وباشقه‌لار کبك؛ خان باسقاق آنـدی اشلرنی خاطر دفترینه یازمی امّا اوستینه لازم بولغان یاکه التزام ایتکان اشلرنڭ برسنگنه‌ده اونوطمی.

خ. ب.ناڭ کچکنه گنه بر دفتری بار، آلوش بیرشلرن اوزنچه اول شول دفترینه اشارتلی. آنـڭ یوزلرچه کشی بله بولغان معامله‌سی یوزلرچه نوسه‌گه دائر بولا؛ نیندیگنه وقتده وقابغنه اونده بولسه‌ده اول ـکمگه، نی اوچون، قای وعده‌گه، کوی بیره‌سی بارلغن أیته. هم آلاچاغنده شولای اوق ایته

مارطین ماطوریورطاقنڭ تاسمالبگه‌سن نغتوب طوتوغه، خان باسقاقده پلراطیندن کیب چقدی. آنڭ چغووینه ئه‌لله نیقدر کشی قابقاسینه جیولغان، آنی

کوتوب طورالار ایدی: اون‌بش موقشی ایللی آت بله
اوطون کیتروب صالغانلار، آقچه کوته‌لر؛ اورنندن
چقارلغان بر پالیسامأموری خان‌باسقاق آرقلی اسپراونیقدن
اوزن کیچورتورگه صوری؛ خیانت بله تورمه‌گه آلنغان
پوچته خادمینک خاتونی ایرن خان باسقاق کفالتی بله
تورمه‌دن چقارتورغه نلی؛ ایکی تاتار خاتونیده، کیبت
واتقانده طوتلغان، ایرلری اوچون بریاردم صورارغه
کیلگانلر. معلم وظیفه صوری کیلگان؛ اوچیتل
بورچقه آقچه صوری، آدوافات طاغی بر یوموش بله
کیلگان. بولاردن باشقه‌ده ئه‌لله نیچه کشی، ئه‌لله‌نیچه
یوموش بله خان باسقاقنک ایشوگینه کیلگانلر،ده
چققانن کوتوب طورلر ایدی. لکن خان باسقاق هیچ
برسینک اوستینه قامی، چغب صانکاغه اوطوردیده
مارطینغه قاراب: یبدیم» دیدی. «بوزارلق» اسمنده
بولغان اویه‌ز قالاسینک اورام‌لاری کیک هم بیک توز
بولغانغه، گرچه زارلی کون بولوب اورامده خلق کوب
بولسه‌ده، یورطی ایرکونله‌تورگه ممکن ایدی. خان
باسقاق بر یاغه‌اضرگنه‌سو یله‌نگانچه‌یوغاری‌طوتسه‌ده،
ایکنچی یاغن‌مان مایمل، همان کیونلرگان کوچوك

رەوشندن اوتکارە آلمی: اول الـکدە قسقە مو ینن، اوچ
یوز صوملق یافانك طاغی اچینەرەك کرته؛ اول اوزینك
باشن بر بوگه - بر کوتەرە، اول بز آز بارغاچ، قالقوب:
مارطیننك ئەلی بر یاغندن، ئەلی ایکنچی یاغندن تیمر
کوکنی قاری ایدی... تیگوزرەك اورامغە چقغاچ، خان
باسقاق یورطاقنی بوتون کوچینە ییبەررگە قوشدی.
اوطچغارا، حیوان! بر نیچەمینوطدن صوك خان باسقاقنك
صانکاسی، اصول تعمیرنك صوك موداسی بلەاشلنگان،
بر قاطلی زور یورطنك پاراطنی ایشوگینە توقتادی.
خان باسقاق باروب توقتاغان یورط «یەزدانف» دیگان
بر زور تورەنك یورطی بولوب، قابقاسی توبندەدە
ماتۋی دیـگان دۋورنیق قاراب طورادر ایدی. بو
دۋورنیق خان باسقاقغە طانش: بوندن ٢٢ یل بورون
خان باسقاق ایسکی طاوقاویاسی بلە لیمون صاتوب،
ایسکی ریزینکە هم ایسکی تیمر جیوب یورگان چاغنده،
شول اوق یورطنك قابقاسینە کیلگاچ، ماتۋی آنی
بیلـکەلەب اوزاتقان ایدی: «سز طاق باشلار، لیمون
صاتقان بولوب، نرسە اورلیسز» دیب آنی میطلالاب
چغارغان ایدی. حاضردەایسە، خان باسقنك پاراطنیغە

کیلوب توقتاوینه، آور وقیباتلی ایشوکنئک ایکی قاناتینی طوطروق آچلوب کیتدی. خان باسقاقنی قارشی آلورغه یەزدانف بابارنئک اوز بیکەسی چققان ایدی.

خان باسقاقنئک شول حالنده تلگه آلوب کیتمەک کیرەکدر، که: اول حاضر بوشقه برده آطلامی، آنئک بوتون یوروشی، کورشی؛ چغش کرشی بر ایسەب بله؛ آقچه حضرتی اسمینه یر نیت بله بولا. آنئک اوینئ تیلیفون بار. اول اوزی ایس کیتکچ داغاطافالی، آنئک داغانقاسی طبیعتنئک (اینستینقتنئک) اوزی طرفندن تأمین قیلنغان، برەونی کورگه موافق وقتنی آنئک جانی سیزە، شونئک اوستینه اول ایرنمیدە؛ اول الك چامالی، آندن صوئک بلوشه، صوگره کرشه. مونه حاضرده خان باسقاق یەزدانف اویندەگی ءاللرنی سیزگان، چامالاغان وآنئک اوستینه تیلیفون بلەبلشکان ایدی.

خان باسقاقنئ کروینه صوفیه بیکه یەزدانوانئک خادمەسی، تازابرکریستیان قزی اوستندن آنئک طولوبن آلدی، خان باسقاقنئ صوفیه بیکه بله قوناق بولمەسینه اوزدی. اوز قول آستندەغی مؤسسەنئک وعدەلی اشلری بولغانغه یەزدانف اوزی شول مؤسسەدە مشغول

ایدی. صوفیه بیکه بیك تیز قاقاوو پشرتدی، طاتلی اچملکنك بۆلاری خان باسقاقننك چرایسز بیتینه کیلوشمه‌سه‌ده صوفیه خانم آنی خوبلی، صیلی، آکا شیوه‌له‌نه ایدی...

بر نیچه مینوطنك اچنده، یه‌زدانف قول آستنده‌غی مؤسسه‌گه، قرق صومدن یوز ایللی قوب اوطونی خان باسقاقدن قویدرو، تأمین قیلندی. خان باسقاقده ولایت شهرندن صوفیه خانمگه تووشلك غاغاچی پوخ، راتوندینه قیمتلی یاقا هم آلطون بر اصلیت کیتوره‌چك بولدی.

یه‌زدانف بله خان باسقاقنك بوندی معامله‌لری حاضرگنه توگل، آلارنك بوندن شه‌ب، بوندن فائده‌لی معامله‌لریده بولغالی ایدی. قاقاوونك اورتاسینه، صوفیه خانمنك چاقروی بله، یه‌زدانف اوزیده قایتدی. مذکور اوطون مسئله‌سی آننك طرفندنن تصدیق قیلندی.

• آندی اورنده خان باسقاقنك عادتی شولدر، که: اول البته تیوشلی کمسه‌لری بله آکلاشوب، ١٥٠ قوب اورنینه، ١٢٥ نی بیتکوره‌چك. هم، ٤٨ و یرشوك اورنینه، ٤٦ نی بیره‌چك، قاتی جنس اورنینه یومشاقنیده یاراناچق. موندە حاضر یخشی طابوش بولدی ایندی:

اوطون ۱۵-۱۹۱٤ يللرده كيلگان قش اوچون، حاضرده آلوناچاق آوانص بله آنى حاضرلەب اولگررلك وقت بار. ياشقه ييرگه صاتساك ٤٨ ويرشوك اورنينه ٥٠ نى بيررگه كيره‌ك، موندە-٤٦ بيته. باشقه‌غه ۳۲ صومغه صاتارغه كيره‌ك ده آقچه‌سن كوته‌رگه كيره‌ك؛ اماموننى آقچه اوزى او-طوننى كوته، ۳۲ صومغه ايمه‌ن ياكه قاين بيرله امّاموننى اوصاق هم يوكه ده يارى؛ يوكه اول ايمه‌نگه بيك اوخشيده...

خان باسقافنك بايلغى كوبمى، اول نيچوك بايغان؟

خان باسقافنك كسه‌سينه كروب بولمى، آنك بايلغى نيقدر ايكانن بيلگوله‌و آور. امّا آنك دوريه‌سى (آباروطى) زور: آنك شهرده بر نيچه يورطى بار، آنك كچكنه بر ايمينيه‌سيده بار. اول مك يارم صوم طورراق پار آط، ايكى مك صوم طورراق طرويقا جيگه. اول برنچى فلاص ريستورانلارده يش يش قوناق بولا، اول شوندى ريستورانلارده برنچيلردن صانالوب يورى، اول ايك زور توره‌لر مجلسنى اوطورا آلا: آلارنى صيلى، آلارنك بعضسينه كه‌رت اوينارغه آقچه بيره. خان باسقاق تركيه بالقان صوغشى وقتنده

بالقانلیلار فائده‌سینه قویلغان تاماشاغه حاضر بولدی.
اول شونده بر نیچه یوز تنکه آقچه قالدردی، اول
یاردملی، آنك آقچه بلەنیندی معامله قیلغانینه شول مثال
بیتسه کیره‌کدر، که: تیمر یول ۋاقزالنده ایکی داما بله
آلار کیف صفا قیلوب اوطورالار ایکان. شول یرده
باشقه خلقلارده بولغان. خان باسقاق بیك خوشلانوب
کیتوب: «قایسیگز شونده مینی بر اوپسه شوکامین
یوز صوم باغشلیم» دیگان. شول اوق مینوطده ایکی
دامانك برسی خان باصقاقنی بر اوپکان هم یوز صومنی
آلوب یانینه صالغان.

خان باسقاقنك یه‌زدانف بله بولغان دوستلغندن
کیلگان بر فائده‌سی مونه‌بو: خان باسقاق یه‌زدانف
آرقلی، آنك قول آستنده‌غی مؤسسه‌گه ایللی مك
دانه ایمه‌ن باغانا قویا (یول تیره‌سینه اوطورتا طورغان
طومبچقا) آنك تیوشلی بهاسی ۲۰ تین بولغانی حالده،
خان باسقاقدن باشقه‌لار آنك دانه‌سن ۴۰ تینگه‌قویارغه
تله‌دکلری حالده، خان باسقاقدن شول اوق نرسه
۸۰ تین‌گه قبول ایتلدی.

خان باسقاق اوّل زمانلرنده تونگی کسبکه‌ده یورگان. صوڭره شول کسبده یوروچیلرنی اوزینڭ کفالتی بله تورمه‌دن چعارا تورغان بولغان. بر وقتده خان باسقاق کفالتی بله تورمه‌دن چغب ایرکده‌یورگان کشینڭ صانی ۲۰۰ گه ایرشکان ایدی. خان باسقاق، کفالتینه آلوب ایرووکده چغارو اوچون البته اول ایرکده چغارلغان کشیدن آقچه‌آلا. ایکی یوز کشیدن اونارغنه صوم آلغانده‌ده قایده‌کیته. لکن اول آلاردن اونار صومغنه توگل، بلکه ایللیشه‌ر هم یوزه‌ر صومده آلا. شونڭ اوستینه آلار بله دائمی مناسبت؟ . . تونگی کسبدن کیلگان مالنڭ کوبیسی البته خان باسقاق آرقلی اوزاتل.

بونده بلکه اوقوچیغه بر شبهه توشه‌ر: اول کفالت‌بله تورمه‌دن چقغان کشی قاچسه؟.. لکن‌خان باسقاق طوغروسنده بو سؤال کیلمی، چونکه اول اوغریلار عسکری اچنده‌ده بعض اشلرگه دقتلی‌رعایه بار، آلار ایبده‌شلرندن اشنی بوزدرمیلر، آلار بر برسن‌برسی‌صاقلیلار، آلار اوزلرینڭ یابساروچیلارن اوزلری اوچون حمایه قیلالر. خان باسقاقنڭ کفالتی

کشیگه یللار بیك آور، بالالار تربیه‌سی مشکل ایسه‌ده تـگرمه‌ن قاراوچی ایبه‌ت قارت قاراایکمکه آبدرامی، مگر بالالارینك کوله‌ك اشطانلاری اوچون قینالا توشه ایکان. ایبه‌ت‌قارت باشقه کشیلردن آرتق برخاصیتکه مالك‌بولغان، که اول‌سر صاقلی، یگتره‌ك ملا وآخوندلارنك اشلرینه یاری ایکان. برسنده ایبه‌ت قارت قاری طورغان تـگرمه‌نده «فلان» آخونغه قونارغه توغری کیلـگان. ایبه‌ت آغای آخونغه یابالاق شورپاسی، اسکربیکاچی‌هم برصالداتقه طاووب کیتورگان. آخون حضرتی ایبه‌ت‌آغاینك موندی اوکغانلغینه کوکل بتوب، آیاق‌آستنده اورالوب یورگان ۹-۱۰ ایه‌شلك مه‌ته‌لیین قزانغه‌آلوب کیته‌رگه وعده‌قیلغان. اول وقت۱۸۶۶نچی یللار ایکان. معلوم بولدغی اوزوه اول وقتده‌آخونلار آیرم بر اورن طوتوب، بر یاقدن اوزلرن توره کورسه‌ته‌لر وشونـك اوچون بوله‌ك آلوب فسـق وفساداشله‌ونی اوزلرینك حقلاری بله‌لر ایدی. ایکنچی یاقدن، اوزلری همیشه ملا، تاتارنك دین باشلغی، محراب‌ایه‌لری بولوب، بوندیلارغه تیوشلی بولغان‌قدر حرمتنیده ـ کوره‌لر ایدی. ایبه‌ت تگرمه‌نچیده اوچه‌ر

کون یاتوب‌تیبکان «فلان» آخون بیگره‌کده نفوذلی، اول قزانن اوقوغان، اول قاضی صایلاشقان، اول قزان بایلارینه اوزن تانتقان بر کشی ایکان. شول آخون مه‌ته‌لینی قزانغه آلوب کیلـگان. لکن آنی، بیك کچکنه، صماوار کوته‌ره آللاس، دیب آخوننڭ طانش بایلاری آلماغانلار. شولایده آخون مه‌ته‌لینی کوب طاغب یورتمه‌گان: آنڭ تورلی کسبده یورگان بر شاکردی بار ایکان: «بو کچکنه بولسه‌ده بیك اوتکن مالای، مین ینه‌دن کیلـگانچه شونده سزنڭ فاتیر گزده یورسون ئه‌لی، اوزن یومشغه یورتورسز» دیب آخون آنی شول شاکردی آرقلی. ژولیقلار طورلاوینه طاشلاب قالدرغان. اول چاقلارده ژولیقلار هر تورلی هنرلری بله قزانده اش کوره‌لر ایکان: صالاغای نی‌تلی... لـکن صالاغاینی‌نیچك ایتوب بولسه‌ده چیشندره‌لر ایکان. آنڭ آراسنن طوتلغانین بولا، قینالغانین بولا، قولغه ئله‌کـکانین بولسه‌ده؛ طورلاو همان شول طورلاو بولوب، بزنڭ کچکنه مه‌ته‌لی آلارغه کومه‌چ کیتوره. اشلری اوڭغانده صومصا و.باشقه صیلارنی کیتوره، اوزین شونن جالمانوب طورا ایکان، وشونده طوروب ژولیقلارنڭ بوتون هنرلری

باساقنڭ آرتندن باروب برنی‌قونـدره. شونڭ بله حسابلاری بته؛ده باساق اوز یولینه، خان‌اوز یولینه.

خان باسقاقنڭ صاتو آلو اشلری

فه‌لشروی بر آز آقچه‌لانغاچده خان تیری بله صاتو ایته باشلی، آنڭ یانینه مصلماننده قوشولا. بر آز وقتدن‌صوڭ اول بافالی مغازینی آچا، قزل مالده کیتوره. لکن صاتوون کوب قارا،ی، آلوون قاری. خان باسقاق آلا آلا آلاده مالنی اورناشدروب قویاـ توله‌می. بوبیك شوما اوته. شولایده خان باسقاقنڭ قابچق، آفیریس ماشیننیق ایکانن بارده بله باشلیلار. لـکن اول برده ئله‌کمی. آنڭ یورطندن اورلاغان تیریه طابولا، آنڭ یورطندن ۋافزال جیزیه طابولا، آنڭ بورطندن یارتی ۋاغون اشله‌گان کونده‌طابولا. لـکن اول نرسه‌لرنڭ برسنده خان باسقاق اوزی اورلامغان، هم اورلاغاننی آلمغان بولا: بلمیچه آنڭ دۋورنیغی آلغان، اول بلمیچه مالنی اصقلادقه صالغان

بولا... پالیسا دۋورنیق اوستندن پـرتاقول یازا.
دۋورنیکنی حکمگه تارتالار. دۋورنیك اشطراققه‌یاکه
آزغنه ازطوررغه حکم ایتله. لکن دۋورنیك کیره‌کلی
کشی - اول اوطورمی: آنك اورنینه یاللاب، برەر
اشسز کشینی اوطورتوب چغارالار...

خان باسقاق اوزیده افراط اوستابولغاچ، شهرنك
«کیره‌کلی کشیلریده» انی یاقلاغاچ بورچ اوچونده
اورلانغان نرسه اوچونده خان باسقاققه هیچ برنرسه
بولمی.

برسنده آنك یاقنلاری جیگوب روسلارنـك
آطلارن آلالار. آط ایه‌لری سیزوب قـواچغارده
شهرگه کرگاچ، اوغریلار کرگان یورطقه کیلوب
باسالار. اوغریلارنك خاتونلاری بیك تیزخان باسقاققه
بوگوره‌لر واشنك رەوشن آڭلاتار. خان باسقاق شول
مینوطده جیکـکان آطینه اوطورادە کیره‌کلی کشیگه
بارا. بولار کیره‌کلی کشی بله کیڭاشوبکنه تورغاننك آط
ایه‌لرندن برایکیسی اشنی بلدررگه کیلوب یتەلر.
خان باسقاقنك تلقینی وآنك ٢٥ لـگی آرقلی آط ایه‌لربـ

ایکنچی جزء

خان باسقاق

عمومی حکایت.

غ. م، چغتای

خان باسقاقنڭ «مصلمان» بله اشی

كورووى.

مصلمان ديكانبز قانتانيس يعنى ميقولايسكى صالدات اوغلى. قلنى قرقغه يارا تورغان: اوزى. شهرينه كوره، زور غالينيطرينى مغازين ايه‌سى. بواينى. كوپيسلار آراسنده اعتدال. طروشلق هم چيصنيلق بله‌اسم تابقان كشى. لكن ء‌الله‌نيچه قاطلاولى، ژيط طبيعتلى، اوگاين كيتورىمه بر گنه نرسه‌دنده قارتنمى تورغان برقولاق. مونه شول مصلمان خان باسقاقنى اوزيانينه جلوشدرا، آگاردن خدمت ايتدره، آگارغه آقچه‌بيره. امّا طابشنڭ ايكُ مايلى كيسه‌گن اوزى‌قابا. لكن بونڭ خان باسقاقده‌هيچ نرسه‌يوغالتمى:

وقزلاری قزاق اورصی قرنده، بغدای قامللاری آراسنه
توغانلار. الك چیبه‌رگنه بولغان فه‌لشروی حاضرده
بوتونله‌ی تشسز، چرایسز، حالسز. یوزنده قان اثری
کورنمی. آیاقلارن کوته‌ره آلمی. لکن شولای بولسه‌ده
خان باسقاق آنی رعایه ایته. ایکی کوننك برنده قزل
مال مغازینینه چغوب اوزی تله‌گان صیتسه وماتیر یادن
اوزینه وقزلارینه کولمکلر صایلارغه اول خاتون تمام
ایرکلی. اول کولمه‌کنی همان بر توورلیره‌کدن، بر اوك
فورماده‌تکدره. اول کولمه‌کار اوچون فه‌لشروی صاندق
نیچك ییتکوره، دیب اویلارسن. خان باسقاق اوزینك
الکنکی فاتیرداش، آربداش واوراقداشلارنده
اونوطمی. اول اوزی بله‌قابچق طاشیغان، اوزی بله‌تونگی
کسبده یورگان، اوزینه تونگی کسبنك طابوشن
کیتورگان کشیلرنی برده آرتقه طاشلامی. درست،
اول آلارغه ئه‌لله‌نی بیرمی. مناسبت کیله‌سه اول
آندیلارنك اوستینه‌ده‌قارامی ولکن یش یشقنه‌یاصاغان
توقماچ وبه‌لش مجلسینه ایك الك شولارنی چاقورا.
خان باسقاقنك توورنده هرتورلی غروزچیق، نیمونچی،
اوغری وغیریلر یولا.

بو صوڭ وقتلارده خان باسقاق.

اوزتیره‌سنده بولغان تاتارلاردن مطلق اوزینه
بویصنولارن کوته وشونی استی. اول‌ایندی پادشاهلق
اچنده کچکنه‌گنه بر خان، اورمانسز ییرده بر آتامان،
اوشبو زمانده‌غی بر ڨاژاق کسیله. خان باسقاق
تله‌سه نیگه‌آقچه حیا، تله‌سه قابچان جیون جیا، تله‌سه
نیگه پریغور یاساتدرا. پالیساغنه توگل، غوبیرنسکی
پراولینیه‌ده آنڭ یاردمندن کیری طورمی، آنداغی
مأمورلر اچنده خان باسقافنڭ قوش بارماق کبک‌یاقن
دوستلاری طابولا. خان باسقاق کوزگه کورنوب
یورگان‌برراز بوینیق. حقوقی . . ن. بله حمایه قیلنغان
بر ماشیننیق، مدنیتدن بورفینه ایسکنه‌ده کرمگان‌بر
«کبار»در. آنڭ قولنده وآنڭ کفالتنده تورمه‌دن
چغارلغان اوغریلار بر وقتده‌غنه ایکی یوزگه طولا.
آنڭ، اوزندن‌ایکی‌اولوش آرتق‌بهاسینه زاقلادصالنغان
یورطی، شول‌ایکی یوزقاراقنی کفالتی آستینه‌آلوون

تأمين ايته. آنڭ يورطندن يلينه بر نيچه مرتبه اورلانغان
فرسه طابولا، اول عيب له نمى. اير نمى اوقوغان كشيگه
مونه آنڭ بر نيچه تورلى اشى:

اول طورغان ياقلارده خلقنڭ ايگونلرن جومران
ديگان بر جانوار هلاك ايتكه له گانگه، شولارنى كيمتور
اوچون ولايت زيمستواسى قاى بر يلده اوطز مڭله ب
آقچه بيلگولى. اوشبو آقچه بعض اويه زلرغه غنه طوتلاچق
بولغانغه قايچان خان باسقاق طورغان شهرگه ده طوغرى
كيله؛ اول مونه بولاى ايتله:

جومراننڭ بازار بهاسى مڭينه ٨صوم ١٠صوم بولغانده،
زيمستوا آنى ٣٠صومغه آلا طورغان بولا. زيمستوانڭ
اوز اچنده ميليونلارچه جومراننى صاناب آلو وآنى
كيبدرو متعسر بولغانغه، بو اشلر باشقه بروهر اهل
كشيگه طابشررغه موافق كورله، يه زدانف بو اشنڭ
اچنده بولوب، آنڭ دلالتى بله جومراننى صاناب آلو،
كيبدرو اشلرى خان باسقاقغه طابشرلا.

جومرانلار آول كشيلرى طرفندن طوطلوب
وتيريلرى صويلوب شهرگه كيترلورگه تيوش بولا.

لکن بر نیچه‌دیسته یاکه بر نیچه‌دانه جومران او چنگنه هر کم شهرگه بارا آلماغانغه، موژیقلار اوزلرینك طوتقان جومرانلارن شهرنك کیبتچیسی مولغان فلان کمسه‌گه طابشرالار. اول فلان کمسه شهرگه نیقدر جومران آلوب کیتکانلگی حقنده شول ییرنك ژولستی طرفندن گواهنامه آلورغه تیوش بولا. فلان کمسه موژیقلارنك دیسته‌له‌ب کیترگان جومرانلارن جیاجیا بر نیچه یوز، گاها بر نیچه مك یاصی. وشونی ژولستنك آلدینه ایلتوب گواهلاندره. شول گواهنامه‌بله جومراننی شهرگه کیتروب خان باسقاقغه طابشره‌ده، خان باسقاقدن نیچه مك جومران طابشرغانلغینه زاپیسکا آلوب، شول زاپیسکا بوینچه زیمستوادن آقچه پالوچه‌یت ایته. بو حالده، اگر فلان کمسه بازار قاشنده ١٦ صوم طورا شورغان .ایکی مك جومراننی کیتورسه زیمستوادن ٦٠ صوم آقچه آلا.

مونه بو اشنك اچنده بزنك تجربه‌لی خان باسقاقغه‌بیك یخشی طابش یوللاری آچولا: فلان کمسه‌نك جومرانی چننده ایکی مك بولغان بولسه، اول فلان کمسه

ۋولستدن سیکز مڭگه یا که‌اون مڭگه گواهنامه آلا. خان باسقاق صاناغاچ البته اشنڭ چنن سیزه‌ر ایدی، لکن فلان کمسه آثارغه اشنڭ چنن جومراننی صاناماس بورون اوق ئه‌یته. خان باسقاق گواهنامه‌گه مناسب زاپیسکانی یازدروب فلان کمسه‌گه طابشره. فلان کمسه حقیقتده ١٦ صوم تیه‌سی ییرده ٢٤٠ صوم آقچه آلا. مونڭ ایڭ سیمز کیسه‌گی البته خان باسقاق قولنده قالا، وبر آزی فلان کمسه‌گه‌ده ئله‌گه.

معامله بو یول بله گنه‌ده قالمی: شول اوق خان باسقاقنڭ آلغی قابقاسندن کروب بر صانالغان جومران توننده آرتقی قابقادن چغارلوب طاغن اوق کیچه‌گی ۋولستنڭ ایشوگینه بارا. اول کونده طاغن بو گواهنامه آلوب خان باسقاقنڭ آلغی قابقاسینه کیله. خان باسقاقنڭ یاڭی زاپیسکاسی بله زیمستوادن طاغی بر قارت آقچه آلا. طاغن خان باسقاق بله فلان کشی طابش بولوشه‌لر.

کشی بلکه مونده بر سوز صورار:

خان باسقاق پرنیمایت ایتکان جومراننی زیمستۋا قارامیمونی؟ دیب.

ئیبو، بو سوزنی صورارغه یاری.

لکن خان باسقاق کاعده‌گی جومران ملیون تیره‌سینه ییتکاچ، بیك زور اهمیت بله اوزی زیمستواغه بارا وجومراننك فوق العاده کوبه‌یگانلگن، کیبدروب اولگرتو ممکن بولمغانغه یانا وچری باشلاغانلغن بلدره.

لکن خان باسقاق بیك گوزه‌ل بله، که زیمستوابر نیچه یوز مك جومراننی صانایه‌چق توگل. حتی خصوصی صورتده اول بله، که: زیمستوا آنی بره‌مله‌ب صانارغه کرشه‌چکده توگل. خان باسقاق جومرانلارنی ممکن قدر ترتیبسز وپچراق ییرلرگه تاراتقان بولا.

شولاینه رسمیت اوچون زیمستوا طرفندن کامیسیه بیلگوله‌نه. کامیسیه‌نك باشنده البته یه‌زدانف بولا.

بیك ماطورغنه بر کونده زیمستوا طرفندن یخشی آطلارده‌اوطروب کیلگان کامیسیه‌چلینلری خان باسقاق طرفندن اویگه قبول ایتله‌لر. وکروب اوتورغاچده الك حاضرلنگان بوینچه بر رومکه، ایکی رومکه تەملیگنه اچملکلر یوطله هم چایده بیرله. شول اچملکلر وچایلر آراسنده چلینلر چرگان جومرانلارنك نیقدر ونیحالده

ایکانن صوراشه‌لار. خان باسقاق: «مینم یاقن بارغانم یوق، مین بارغه‌قورقام، آنده‌آغولانورغه ممکن»دی کامیسیه‌چلینلری: «آی - یه‌ی - یه‌ی! آنده‌یاقن باردن خدای اوزی صاقلاسون» دیب خان باسقاق سوزی بوینچه، فلانچه یوز ملك چرگان، دیب قرار بیره‌لر. هم زیمستوا طرفندن اشچی، کراسین وآطلار بیلگولیلر، که چرگان جومران یاندرلسون. بونده‌شونیده‌ایسکه‌توشروب کیته‌رگه کیره‌ك، که جومران کبك کوره‌لگان وصنالماغان بر نرسه‌نك ایکی یوز مگی بله‌سکز یوزمگن کوزه‌به‌دن آیره‌ق، تله‌گان کشیگه‌ده ممکن‌بولماس‌ایدی. لکن آنی درست بلورگه کم تلی صولك؟

بواشده طاغن برنیچه تورلی خیانت بار. لکن کشینی یالغدرماس‌اوچون جومران طورنده شولقدر بله‌سوزمنی کیسه‌م. یالغز شونیغنه ئه‌یته‌م، که خان باسقاق بو اشنی برنیچه مرتبه اشله‌ب، هر مرتبه‌سنده ۱۷ - ۱۸ ملك صوم کسه‌گه قالدرغانی اشانچلی صورتده سویله‌ندی.

خان‌باسقاق حاضرگی کونك «دین‌معیشت» ایه‌سی

بولغان ملالارنی بیک سویه. اول ولی ملا حسینف نی بوتون ملالاردن آرتق کوره. لکن اول، «آقطاو» کشیسی کبك، اوگایی کیلسه باشقه‌سندنده تارتنمی.

خان باسقاق هم چای اشلری.

خان باسقاق اشل‌مگان اش آز بولور: اول بیك طرشوب صاتو ایته، اول اوزی اورلاشا، اول اورلاغاننی قبول ایته، اول بایارلارنی بیردن یازدرا تورغان یولده آلارغه آقچه تابا وبیك زور خدمت حق‌لاری آلا، اول اورمان‌بله اش ایته، اول ایگون آلا، اول بارنده اشلی...

خان باسقاقنك قمز زاوِدینیه‌سیده بار. اول بر زمان زاوِدینیه‌دن طابش ایتمی باشلی، آنك بختینه قارشی بیك قیمت اصطراخاوایت ایتلگان داچالاردن برسن قش کونی شهردن باروب ئه‌لله کملر یاندرالار...

قرق‌ملك پود بغدایننی زافلاد صالوب آقچه‌سن آلغاچ، شول‌اوق بغدایننی صاتوب بیبه‌رگان بر کشی خان باسقاق آرقاسنده آقلانوب قالا. اینکان طابشنك کوبره‌ك اولوشن طاغن خان باسقاق ئله.

بر یهودی سکسان ملك صومغه ١٥ ملك صوملق تیریسن

اسطراخاوایت اینه،ده شونی یاندرا. اول اشنگده اچنده خان باسقاق بولا... شوندی اشلرنی اشلب اشلب آریغاچ خان باسقاق ژاغون واطوب اورلانغان کوب مقدار چایلر بله طوطله. یعنی بارطی ژاغون قدر اورلانغان چای خان باسقاقدن طابولا. بو اشده‌ده خان باسقاق یوز تورلی حیله استعمال ایته: «بای هیچ بلمه‌دی، یا گلشلق بله چاینی مین آلدم» دیب بره‌و عیبکه اییه بولا. تگیله‌ی ایتوب بولای ایتوب، شول اشنی خان باسقاق اوچ دورت یل کیچوکدرته.

نهایت اوشبو ۱۹۱۴ نچی یلنگ فبرالنده شول اش حقنده حکم بولاچاق بولا. معیوبلر اچنده خان باسقاقده بار. ابندی باشقه‌چه بورلورغه اورن قالمی؛ تیك خان باسقاق‌غه عیبن اوز اوستینه آلوچی طاغن بر فدائینی تابارغه‌غنه قالا. خان باسقاق بو اشنی اشلیك: آقروژنی صود بولاسی شهرگه. حکمدن بر نیچه کون الك باروب، بوخان باسقاق بوتون اویه‌زنگ اوغر یلارن جیا. اول آلارنی غرق ایتکانچه اچرته. خان باسقاق اوزیك شولار بله برگه چب یوری. آلار اویه‌زنی قالانگ پچراق تراقتیرلارنده

أنواح تورلی بیز آبرازیه‌لار اشله‌ب اچه‌لر. خان باسقاق قاباق ایبده‌شلرندن برگنه‌ده آیرلمی، اول آقچه‌نی سیبمی بلکه توگه هم قویا،

نیچك ایتسه‌ده ایته، خان باسقاق اوز اوستینه توشه‌چك عیبنی قبول ایتوچی فدائیلرنی تابا. خان باسقاق قاباقلارده اچب یورگانك ایرکن کی ایبدشلری بله طوتاش مصلحتله‌شوده بولغان کبك، شول اوق وقتك تورمه‌ده‌گی ایبده‌شلری بله‌نك مخابره‌نی کیسمی. اول نیچك ایتسه‌ده ایته، اشنی اوزینه مطلوب بولغان ره‌وشکه کیتورته. نهایت، صاناولی کون ییته. خان باسقاق‌ده یارتی ژاغون اورلاغان چاینی آلوده عیب له‌نوب باشقه‌لار اره‌تنك که‌کری اسکامیه‌گه اوطورا.

لکن اول، اوز عیبن یوکله‌وچی کشیلرنی طابو بله‌گنه قناغت ایتمی، قیمتلی. آدژاقاتلارده آلا. اش تیکشرلگاچ وخان باسقاقنك حالی برقدر بیلگولنگاچ ایکی طرفنك مناطره‌لری باشلانا، خان باسقاق طوغروسنك یخشی معلومات جیغان پرقارور اوزینك نطقنك جمله‌دن بولاینك ئه‌یته: حرمتلو پریساژنی زاسیداتللر! سزنك

آلدگزده بر فرقه اوغریلار اوطورا، بولارنڭ بعضسی
ڨاغوندن چای اورلاغان، بعضسی اوزاتقان، بعضسی
آلغان. لکن سز بوکشیلرنی برتیگوز دیب اویلاماغز:
بونك قورط آناسی هم اشچی قورظلار اوطورا؛ بونك
خلفه بله شاکردلار اوطورا، بونك قاماندیر بله‌می عسکر
اوطورا. بونك باش اوغری خان باسقاق!. باشقه‌لار
همه‌سی آنڭ شاکردلری، آلار آنڭ خادملری. بوشولقدر
اوستا، شولقدر شوما اشله‌وچی قابچقدر. که بونی قولغه
تۆله‌کدرو ایك آور براش ایدی. بونك خان باسقاق
نڭ ایك یاقنی بولغان بر قاراق - یوق، آنی خان باسقاق
اوزی یه‌شروب یورته، اول خان باسقاقنڭ کفالتنده،
خان باسقاق آنی دورت یلدن بیرلی یه‌شره خان باسقاق
آنی طابیم دیسه. بوکون تاباچاق. لکن اول آنی یوری
طابمی. بلکه اول قاراق شونده صود زالنك‌ده باردر.
(واقعا خان باسقاقنڭ دورت یلدن بیرلی یه‌شروب
یورتکان کشیسی قیافتن آزغنه اوزگه‌رتو بله صودنڭ
زالینه کرگان بولا. ڨلاستنڭ قولنده اول یه‌شرلمش
کمسه‌نڭ دورت تورلی رسمی بولسه‌ده آنی طانوچی

بولمی). پرقارور خان باسقاقنی تمام ات ایته، شول
اورندن قوزغالماسلق درجه‌ده ایزه. لکن چایاخان
باسقاق ایزلمی، اول یوغالمی اوزینڭ حامیسی، آنڭ
فائده‌سینه اوزون نطق سویله‌گاچ، بو اوزین سویلی.
اول: مین بای کشی، مینم زور ایمینیه‌م بار، مینم اون
سکز یورطم بار، مین هر یلنی خیرات یولینه بش مڭ
صوم آقچه طوزدرام . . .»دی. فی الواقع، خان باسقاق
عمرنده بر صوم زکات بیرمگان، خالصالله بش مڭ توگل،
بش صومن آقچه طوزدرمغان بولسه‌ده، بر او بوگه‌یوز
تنکه، بر ویچیرده اوچ یوز تنکه صرف ایتولرن اعتبارغه
آلوب، یلغه بش مڭ تنکه «خیرات» یولینه صرف ایتکانن
دعوی قیلوی اورنلیدر.

نه‌ایسه، بوصنده خان باسقاق آفلانا، بوصنده
اول قارت بوری قابقندن صاو اوزا. مونه بزنڭ بر
پهلوانبز... مونه بو پهلوان هیچ برنرسه اوقومغان،
عمرنده مکتب ومدرسه‌نڭ ایشوگنن آچوب قارامغان
تاتار اوغلی تاتاردر.

شونڭ اوستینه بو تاتار یکرمی بش یل بر شهرگه

چیسنی خدمت ایتکان بر امامنڭ سویوکلی خاتونن ایرفدن بیزدروب تربیه قیله، اول تاتار علم واهل علمنی آچقدن آچق تحقیر قیله. اول طوب طوغری: «مین اوزمنڭ شول حالمنی دارالفنوننڭ ایکی فاکولتیتن بترو بله آلوشدرمیم، توکورر گه میڭا سینڭ عالی تچصیلڭ» دی.

خان باسقاق بو گونده ولایت شهرینڭ پیروافلاصنی ریستورافندهایڭ قوبشی شانسانیستقالار بله غولهیت ایته. خان باسقاق بوگونده زور مأمورلر بله شهر باقچهسینڭ ڤافزالنده کارته اوینی.

خان باسقاق بوگونده ایڭ صوفی ملالرنی اوز- ینڭ آلدنده عذرلهته.

خان باسقاق بوگونده بو تون ولایتنده اشتهار راحتی بله ذوقلانه. نهایت، خان باسقاقنڭ یورط واصقلادینه بوگونده هر یاقدن مال ونرسهلر کره. آنڭ آزسوزلی دۋرنیغی بوگونده بلمینچه «بایم قوشقاندر» دیب ئهلله کملر کیتورگان کون وچایلرنی آلا. ئیبو، خان باسقاق

يەشی امّا، حقنی سویلیم، حقنی آچام، حق یولنڭ کون ایتەم، دیگان کشی همان آچ همان محتاج.

بو نرسەنی یازغان کشینڭ بر درویش طانوشی بار. اول ئەیتە: «اللهدن قورمغان، بندەدن اویالماغان شولار اوستینە طروشقان کشیلرنڭ بارسینەدە بایلق ایشوگی آچق» دیب.

ع. چغتای.

۱۹۱٤ سنه ۱۱ ایون

«خان باسقاق» نڭ ۳ نچی هم ٤ نچی جزءلرنڭ پهلواننڭ طاغی نچکەرەك بولغان خصوصیتلرن و آنڭ عجب عجب اشلرن، هم آڭا مناسبت توتقان کشیلردن بر نیچەسینڭ قزق حاللرن بیان ایتەچکمز. اوشبو تیبلر زمانەمزنڭ تورلی صنف تاتارلارندە بولغان مهم حاللرن کورسەتەچی وشولارنی ضبط ایلوچی بولغانلقدن، مین اوشبو «خان باسقاق»لار بر خصوصی غیبتنامە اورننغە طوتماس دیب بلەم.